

Централізована бібліотечна система для дорослих м. Одеси

Центральна міська бібліотека ім. І. Франко

Організаційно-методичний відділ.

«Різні, але рівні: інклюзія в бібліотеці»

Інформ-дайджест

Упорядник:

Методист ОМО

Інклюзія — це процес включення всіх людей у суспільне життя. Адже забезпечення особам з обмеженими можливостями рівних із іншими громадянами прав, вбачається передусім у поглибленні розуміння в державі та суспільстві становища людей з функціональними обмеженнями, проведенні широкомасштабних інформаційних кампаній із різнобічними і позитивними відображеннями життєвих проблем, законодавче затвердження рівних прав та можливостей на отримання освіти, доступності до закладів культури та спорту, сфери відпочинку. Повноцінне життя людини можливе лише за умови, коли вона не відчуває ніяких обмежень у виконанні життєвих функцій, коли ставлення до неї нічим не відрізняється від ставлення до інших людей.

Огляд показує, що для впровадження інклюзії в бібліотечних просторах потрібне інформування про концепцію інклюзії та робота для роз'яснення ефектів її впровадження як можливість підвищити, посилити компетенції працівниць(-ків), покращити якість послуг, а також відкрити нові напрямки взаємодії з громадськістю для реалізації бібліотечних проєктів.

-Доступність бібліотеки, її ресурсів і послуг;

-інноваційні методи обслуговування та надання адаптованих ресурсів для користувачів з інвалідністю;

-створення умов у бібліотеці щодо надання консультативно-психологічної допомоги батькам (одному з батьків) або законним представникам дітей з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації для розвитку таких дітей;

-проведення роз'яснювальної роботи серед населення, працівників закладів освіти, охорони здоров'я, установ і закладів соціального захисту населення тощо про необхідність раннього виявлення та організації своєчасної фахової допомоги дітям з особливими освітніми потребами;

-провадження інформаційно-просвітницької діяльності шляхом проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, тренінгів, майстер-класів з питань організації допомоги особам з інвалідністю;

-взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, навчальними закладами, закладами охорони

здоров'я, закладами соціального захисту, службами у справах дітей, громадськими об'єднаннями тощо.

Для повного розуміння теми визначимо основні терміни, що стосуються інклюзії.

Інклюзія — це процес реального включення будь-якої людини, що передбачає створення для неї умов доступності в закладі, інституції, будь-якому громадському просторі, забезпечення можливостей рівноправно брати участь у суспільному житті завдяки розробці та застосуванню конкретних рішень.

Інвалідність - це значне обмеження життєдіяльності, що призводить до соціальної непристосованості внаслідок порушення здібностей людини до самообслуговування, пересування, орієнтації, навчання, спілкуванню, трудової діяльності.

Інвалідність — еволюціонуюче поняття, що є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, котрі мають порушення здоров'я, і відносними та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства. До цієї категорії можуть потрапити всі групи населення: діти, підлітки, молодь, люди середнього та зрілого віку, літні, а також люди з тимчасовою інвалідністю (через нещасний випадок). При цьому більшість з них мають такі ж глибокі інтереси і потреби, як і люди без сенсорних чи інших фізичних обмежень. За умови правильного навчання і гарного технічного оснащення спосіб їхнього життя може відповідати загальноприйнятим стандартам. Певною мірою всі ці люди охоплені державною системою соціального захисту. Частина інвалідів веде досить активний спосіб життя: вони навчаються, працюють, спілкуються, займаються спортом.

Дискримінація — ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного чи соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути справжніми або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами й свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належним та необхідним.

Бібліотекознавець Е. Сукіасян ще в 2007 р. наголошував: "Ми не можемо обмежуватися лише тими читачами, які приходять до нас самі. Публічна бібліотека повинна обслуговувати інвалідів: сліпих і слабкозорих, глухих і німих, осіб з порушенням опорно-рухового

апарату, значну частину хворих з такими відхиленнями у психіці, яких в нашій країні їх рідні та близькі з дому просто не випускають!”

На думку доцента Львівської політехніки Н. Е. Кунанець, завдання бібліотек - залучити людей з різними типами нозологій у процеси загального традиційного бібліотечного обслуговування.

Організаційна політика бібліотек – це внутрішні й зовнішні політики комунікації та співпраці працівниць(-ків) із людьми з інвалідністю та іншими вразливими групами й організаціями, що представляють їх інтереси. Представленість та участь уразливих груп у програмах і заходах бібліотек, співпраця з ними та громадськими організаціями. Упровадження цього компонента передбачає трансформацію організаційної політики установи, розробку стратегії та планів щодо забезпечення інклюзивності з коротко-, середньо- і довгостроковою метою, спрямованою на досягнення значних і довготермінових покращень для людей з уразливих груп в бібліотеці.

Основними складовими нового формату бібліотечного сервісу повинні стати:

- забезпечення користувачів з особливими потребами вільними, безбар'єрними та безперешкодними можливостями отримувати інформацію у будь-якій бібліотеці і в доступних для сприйняття ними форматах;

- забезпечення необхідної диференціації під час формування бібліотечних фондів, спрямованої на подолання комунікаційних бар'єрів;

- індивідуальний підхід під час обслуговування кожного користувача з особливими потребами;

- використання інноваційних методологій, новітнього спеціального програмно-алгоритмічного забезпечення, комп'ютерно-технологічних засобів, спеціальних інформаційних технологій.

Основними кроками практичної реалізації цих завдань можуть стати такі:

- організація підготовки бібліотечних кадрів для роботи з інвалідами різних категорій;

- встановлення партнерських зв'язків з державними органами та громадськими організаціями, які опікуються даною категорією громадян;

- вивчення інформаційних потреб особливих користувачів;
- організація зовнішнього доступу до бібліотеки за допомогою спеціальних архітектурних рішень: пандусів, поручнів, спеціальних дверей, звукових сигналів і т. д.;
- організація внутрішнього комфортного простору бібліотеки, що передбачає вільний доступ до фондів бібліотеки, самостійний пошук інформації за допомогою довідково- бібліографічного апарату бібліотеки, отримання інформації в доступних для інваліда форматах і т. д.;
- придбання спеціального та адаптація вже наявного технічного обладнання, облаштування спеціальних комп'ютеризованих робочих місць користувачів;
- організація формування фондів, заснована на усуненні інформаційних бар'єрів між споживачем інформації з обмеженнями життєдіяльності та документом;
- організація спеціальних бібліотечних послуг для інвалідів різних категорій;
- моніторинг та запровадження передового досвіду організації обслуговування особливі зупинитися більш детально на правилах спілкування з людьми з особливими потребами. Справа в тому, що у нашому суспільстві існує велика прогалина в розумінні інвалідів. Вони рідко виходять на вулицю і майже не з'являються в громадських місцях. Можливо, через це, стикаючись з ними, люди не знають, як себе поводити, і навіть лякаються - як зробити так, щоб не образити необережним висловлюванням: не помічати обмежених можливостей або, навпаки, жаліти? Часто навіть особи, які працюють з даними категоріями населення, не завжди роблять це коректно й ефективно.

Ми повинні навчитися адекватно реагувати, нормально контактувати, плідно співпрацювати, позбавляти від жалісливих поглядів і непотрібної опіки і, разом з тим, вчасно надавати необхідну допомогу нашим особливим користувачам.

Інклюзивна компетентність персоналу — це організація комунікації в установах культури між співробітниця(-ка)ми, відвідувач(-к)ами й уразливими групами на принципах

поваги до людської гідності без дискримінації, стереотипів і упереджень. Спілкування та взаємодія має враховувати право на особисту самостійність людини, у тому числі свободу робити власний вибір. Це передбачає проведення просвітницької роботи та навчань щодо розвитку інклюзивної компетенції персоналу

Правила спілкування з цими людьми залежать від особливостей їх вади. Можна виділити кілька груп користувачів відповідно до нозологій:

- з вираженими та сталими порушеннями слухової функції (глухі (нечуючі), слабочуючі, пізнооглохлі);

- з глибокими порушеннями зору (сліпі (незрячі), слабозорі, ті, що втратили зір);

- з важкими мовленнєвими порушеннями (алалія, афазія, заїкання, дизартрія);

- з порушеннями опорно-рухового апарату (дитячим церебральним паралічем, травмами);

- зі стійкими порушеннями інтелектуального розвитку (олігофренія в ступені дебільності, імбецильності, ідіотії, демеція);

- з комплексними порушеннями ряду функцій (сліпоглухі, особи, в яких тяжкі порушення слуху або зору поєднуються з розумовою відсталістю

Загальні правила етикету при спілкуванні з інклюзивними користувачами.

Визнайте його рівним для цього потрібно не боятися дивитися на людину та активно вступати з нею в контакт. Розмовляючи з інвалідом, *звертайтеся безпосередньо до нього*, а не до супроводжуючого або сурдоперекладача, які присутні при розмові.

Використовуйте його можливості. Попередньо уточніть у близьких, які реальні можливості людини. Наприклад, люди, що хворіють на дитячий церебральний параліч, чудово розуміють, що їм кажуть.

Намагайтеся не показувати жалість: саме спокій - та платформа, на якій будуватимуться всі досягнення. Тому, перебуваючи серед інвалідів, приберіть жалісливий погляд. Краще постарайтеся покращити їх настрій доброю посмішкою.

Як ми їх називаємо. Будь-яке необережне слово може образити і назавжди відбити бажання спілкуватися з вами.

Особливості взаємодії з різними групами інвалідів

При спілкуванні з людьми, які відчують труднощі при пересуванні

якщо ви спілкуєтеся з людиною в інвалідному візку, намагайтеся зробити так, щоб ваші очі перебували з її очима на одному рівні. Ви можете відразу на початку розмови сісти, причому прямо перед нею.

Пам'ятайте, що інвалідний візок - недоторканий простір людини. Не опирайтеся на нього, не штовхайте. Почати котити візок без згоди інваліда - те ж саме, що схопити і понести речі людини без її дозволу.

Завжди запитуйте, чи потрібна допомога, перш ніж надати її.

Пропонуйте допомогу, якщо потрібно відкрити важкі двері або пройти по килиму з довгим ворсом. Якщо ваша пропозиція прийнята, запитайте, що потрібно робити, і чітко дотримуйтесь інструкцій. Якщо вам дозволили пересувати візок, котіть його повільно. Візок швидко набирає швидкість, і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги. Завжди особисто переконайтеся в доступності місць, де заплановані заходи. Заздалегідь поцікавтеся, які можуть виникнути проблеми і як їх можна усунути. Пам'ятайте, що, як правило, у людей, які мають труднощі при пересуванні, немає проблем із зором, слухом і розумінням.

При спілкуванні з людьми зі слабким зором і незрячими

пропонуючи свою допомогу, направляйте людину, не зчіплюйте її руку, присутності інваліда по зору не слід надмірно захоплюватися з приводу краси недоступного для сприйняття людини об'єкта (картини, ілюстрації, природного явища). Краще конкретизувати словами, що саме викликає захоплення. називайте себе і представляйте інших співрозмовників, присутніх; коли ви спілкуєтеся з групою незрячих людей, не забувайте кожного разу називати того, до кого ви звертаєтеся.

При спілкуванні з людьми з порушенням слуху існує кілька типів та ступенів глухоти, і, відповідно, є кілька способів спілкування з людьми, які погано чують - мова жестів, міміка, рухи тіла, письмо. Найкраще запитати при першій зустрічі, якому способу надає перевагу відвідувач.

При спілкуванні з людьми із затримкою в розвитку і проблемами спілкування використовуйте доступну мову, висловлюйтесь точно і по суті.

Будьте готові повторити кілька разів. Даючи завдання або інструкцію, розповідайте все «покроково».

При спілкуванні з людьми, що мають психіатричні проблеми, якщо людина, що має психічні порушення, засмучена, запитайте спокійно, що ви можете зробити, щоб допомогти їй. Не розмовляйте різко.

При спілкуванні з людьми, які відчують утруднення в мовленні. Не забувайте, що людині з порушеною вимовою теж потрібно висловитися. Не перебивайте її і не пригнічуйте, не квапте мовця. Якщо у вас виникають проблеми в спілкуванні, запитайте, чи не хоче ваш співрозмовник використати інший спосіб - написати, надрукувати тощо

При спілкуванні з людьми з гіперкінезами (спастикою) Гіперкінези - мимовільні рухи тіла або кінцівок, які зазвичай властиві людям з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Мимовільні рухи можуть виникати також у людей з пошкодженням спинного мозку.

Якщо ви бачите людину з гіперкінезами, не слід звертати на неї пильну увагу. При розмові не відволікайтесь на мимовільні рухи вашого співрозмовника, бо ви можете пропустити щось важливе, і обидва опинитесь в незручному становищі.

Організація зовнішнього доступу до бібліотеки та внутрішнього комфортного простору

Доступне, або безбар'єрне, середовище в широкому сенсі - це середовище, яке створює легкі та безпечні умови для найбільшого числа людей. З погляду проблеми інвалідності, безбар'єрне середовище - це такі елементи навколишнього середовища, в які можуть вільно заходити та використовувати люди з фізичними, сенсорними або інтелектуальними порушеннями.

Доступність простору бібліотеки — це інклюзивна взаємодія людей уразливих груп із закладом культури та окремими об'єктами. Цей компонент ураховує надання людям можливості самостійно ознайомитися з книжковим фондом, скористатися послугою за власним

вибором, що передбачає подання інформації про культурні об'єкти в доступних форматах і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які враховують різні форми вразливості, у тому числі ментальну інвалідність.

Сюди також додано спеціальні проєкти, котрі надають людям із уразливих груп соціокультурних компетенцій.

Універсальний дизайн — дизайн предметів, обстановок, програм і послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання всім людям без необхідної адаптації чи спеціального дизайну. Не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю або інших груп, де це необхідно.

Сенсорна доступність — сприятливі умови, що допомагають комфортній участі людей із ментальною інвалідністю або порушеннями сприйняття сенсорної інформації. Наприклад, відсутність яскравого мерехтливого світла, спалахів світла, гучних звуків або ударів, шерехів, різких запахів, які можуть заважати людям з розладами аутичного спектру, епілепсією, підвищеною тривожністю, проблемами візуально-просторового орієнтування і т. ін.

Фізична доступність — це властивість архітектурного середовища та інфраструктури закладу, що дозволяє людям з інвалідністю та іншим уразливим групам без перешкод потрапити до закладу й скористатися послугами.

- наявність пандусів. Вони бувають стаціонарні (телескопічні розсувні, пандуси-пороги, рол-пандуси), знімні та відкидні. Стаціонарні пандуси встановлюються зовні, їх виготовлення та установка повинні проводитися чітко з дотриманням технічних вимог. Такі вимоги встановлено щодо кута нахилу, наявності та розмірів поручнів, покриття, висоти проходу тощо. Вони передбачені нормативними документами;

- туалет з можливістю в'їзду та розвороту на інвалідному візку, поручнями та іншими пристосуваннями. Універсальна кабіна туалету загального користування повинна мати відповідні розміри: ширина - 1,65, глибина - 1,8 м. У кабіні поруч з унітазом слід передбачати простір для розміщення крісла-візка, а також гачки для одягу, милиць та іншого приладдя;

- підйомник для переміщення інвалідів-візочників по сходах бібліотеки;

- впровадження спеціальних клавіатур і маніпуляторів типу «миша», а також спеціальних віртуальних клавіатур з полегшенням можливостей введення тексту особам з обмеженнями рухової активності рук;

- спеціальне обладнання вхідних дверей. Вони повинні мати ширину у просвіті не менше 0,9 м., спеціальні пристосування для фіксації полотна в положенні "зачинено" і "відчинено". Застосування дверей на петлях, що хитаються, і дверей - "вертушок" не допускається. При проектуванні скляних дверей, які автоматично відкриваються, необхідно передбачати їхнє яскраве маркування на висоті 1,5 м від рівня підлоги. Двері на шляхах руху інвалідів не повинні мати порогів, а при необхідності їхнього облаштування, висота порога не має перевищувати 0,025 м. Ручки дверей повинні мати поверхню, зручну для охоплення рукою, і дозволяти легко відчиняти двері рухом кисті руки або передпліччя. Максимальне зусилля для відкривання і закривання дверей має бути не більше 2,5 кг.

Для сліпих та слабозорих сходові марші вгору і вниз, а також ділянки поручнів, що відповідають першому маршу, мають позначатися ділянками поверхні з вираженим рифленням (тактильна смуга) і контрастним кольором. Бажане також контрастне фарбування сходів (світлі проступи і темні підступенки). У місцях повороту сходових поручнів на кожному поверсі рекомендується встановлювати пластини із зазначенням номеру поверху, виконані рельєфними арабськими цифрами.

Двері мають бути обладнані таким чином, щоб полегшити орієнтацію і забезпечити безпеку користування. Повинна бути передбачена система візуальної, тактильної і звукової інформації, що позначає розташування, напрямок відкривання дверей, призначення приміщення, розташованого за дверима, а також звукове інформування про послуги бібліотеки, спеціальні видання, доступні для цієї категорії читачів на сайті. При використанні дверей із закритими полотнами на стіні на висоті 1,6 м від рівня підлоги має бути передбачена горизонтальна непрозора попереджувальна смуга шириною 0,15 м. Вхідні і вихідні полотна дверей рекомендується виділяти різними кольорами. Праворуч від вхідних дверей на висоті 1-1,1 м слід закріпити пластинку з рельєфним зображенням номера корпусу або блоку приміщень (цифри арабські) [10, 11]. Не варто ставити нові перешкоди на звичному шляху руху людей у бібліотеці (вазони, стільці, стенди).

Для слабочуючих людей у книгозбірні мають бути передбачені:

- настінні й підлогові покажчики розміщення фондів і відділів бібліотеки і напрямків підходів до них;

тактильно-звуковий інформатор — електронний аналог піктограм і табличок шрифтом Брайля для незрячих та слабозорих людей, допомагає прослухати заздалегідь записане звукове повідомлення. Щоб прослухати запис, досить натиснути на тактильну кнопку.

Тактильна модель — модель або копія витвору мистецтва, яку дозволяється вивчати його на дотик. Часто спеціально виготовляється для надання незрячим людям можливості ознайомитися з певним предметом, якого за різних обставин (розмір, крихкість, цінність тощо) не можна торкатися або безсенсово досліджувати на дотик.

- безкоштовне (за рахунок органів соцзахисту) надання сурдоперекладача на заходи, що проводяться бібліотекою.

Спеціальна зона обслуговування інвалідів

Бажано мати спеціальну зону для роботи особливих користувачів. Вона обладнується на першому поверсі, переважно у читальній залі недалеко від кафедр видачі літератури або поруч з місцем чергового бібліотекаря і маркується відповідними позначками. Зона являє собою простір, облаштований із врахуванням особливостей користувачів. Так, інваліди-візочники потребують більшої площі та ширших проходів (не менше 1,2 м.). Має бути також достатня відстань між ніжками столу для роботи з книгами або комп'ютером безпосередньо з візка. Інший варіант - наявність знімного столика до візка для роботи з ноутбуком.

Максимальна висота стелажа не повинна перевищувати межі досяжності людини, що сидить у візку - 1,6 м. Якщо у книгозбірні є зала для проведення соціокультурних заходів, там також слід передбачити вільну площу підлоги для розміщення інвалідних візків.

У зоні обслуговування сліпих і слабозорих розміщуються столи, спеціальні стелажі з літературою, місця для відпочинку. Необхідно забезпечити високий рівень природної освітленості цієї читацької зони (КПО - 2,5%, рівень освітлення читацького столу не менше 1000 лк.), обладнання її додатковими джерелами світла. Поверхня робочого столу для інваліда повинна мати регульований нахил, матову зовнішню поверхню, стіл має бути обладнаний книготримачем, настільною лампою з жорстким кріпленням, спеціальною технікою. Бажана наявність каталогу на книги, виконані брайлівським шрифтом, аудіовидання тощо.

Невисокі стелажі повинні розміщуватися поблизу читацьких місць і мати похилі полиці. Конструкція стелажа має забезпечувати вільну перестановку полиць таким чином, щоб верхній обріз встановлюваних книг перебував від полиці, що розташована вище, не менше ніж на 50 мм. Відстань від нижньої кромки першої полиці до підлоги повинна бути не менше 150 мм. У розвантаженому і завантаженому вигляді стелаж має бути жорстким і не повинен деформуватися, бічні стінки рекомендується оснащувати кишнями для етикеток. У двосторонньому книжковому стелажі між полицями повинні бути встановлені легкознімні перегородки-упори, що запобігають просуванню встановлених книг в протилежну зону стелажа.

Кожен вид видань (рельєфно-точкові видання, книги, «що говорять», пласко друковані, рельєфно-графічні, грамплатівки тощо) розставляються окремо.

Усі приміщення зони обслуговування читачів, а також допоміжні приміщення з обслуговування читачів (вестибюль, зони відпочинку, санвузли) повинні бути доступні для інвалідів.

Для читачів з вадами слуху слід забезпечувати можливість роботи з бібліотечними фондами, поданими у відеоформі. Мова йде про спеціалізовані читальні зали облаштовані у формі домашнього повноекранного кінотеатру, який дає змогу повноцінно відбирати, подавати та опрацьовувати кіно та відеопродукцію, зокрема бібліотечні фонди, які сформовані у вигляді жестових відеорядів або жестового подання змісту літератури. Компонентом технічно-технологічного комплексу такого відеочитального залу для нечуючих та осіб з вадами слуху повинні бути комп'ютерні програмно-алгоритмічні тренажери жестової мови.

Нижче ми подаємо короткий перелік технічних засобів та програмного забезпечення, які можна використати для обладнання робочого місця особливого користувача.

Електронні збільшувачі — пристрої, призначені для розгляду дрібних деталей. При цьому масштабована картинка відображається на їх дисплеї або виводиться на екран стороннього монітора. Прилад орієнтований, перш за все, на людей зі слабким зором. Він дозволяє без проблем читати найдрібніші шрифти і писати тексти.

Відеозбільшувачі бувають трьох видів:

- цифровий електронний збільшувач - дозволяє без проблем читати будь-який текст на папері. Необхідно тільки підключити його до монітора або телевізора. Сам пристрій нагадує комп'ютерну мишу. Необхідно водити пристроєм по тексту, а він, у свою чергу, передає збільшений текст на зовнішній дисплей. Можна досягати збільшення тексту до 70 разів.

- портативний відеозбільшувач. Призначений людям, які потребують постійної допомоги збільшувачів. Його можна взяти з собою в будь-яке місце, він має невеликі розміри і вагу. Максимальне збільшення досягає до 25 разів;

- стаціонарний збільшувач. Пристрій має великі габарити, у комплекті йдуть спеціальні підставки для монітора. Надає можливість читати друкований текст, розглядати дрібні деталі, а також написати текст чи заповнити документ. Збільшення - до 74 разів.

Великою популярністю користуються збільшувачі BIGGER.

Дисплей Брайля — пристрій для виведення інформації в рельєфно-точковому форматі за системою Брайля. Він призначений для перетворення звичайної текстової інформації у шестикрапкові символи азбуки Брайля. Користувач проводить пальцем вздовж комірок дисплея і зчитує слова. Ці пристрої дають змогу використовувати сучасні комп'ютери незрячим і слабозорим людям. З 2000 року розробляється дисплей на новій технології колеса, що обертається. Він дешевший, дозволяє відобразити брайлівські символи на рухомій поверхні та зчитувати текст з заданою швидкістю.

Принтери Брайля — пристрої для виводу текстової і графічної інформації на папір у вигляді рельєфно-крапкових символів. Такі принтери дають змогу друкувати тексти, виконані у будь-якому текстовому редакторі і створювати брайлівські документи. Програмне забезпечення входить у комплект. Більшість брайлівських принтерів надають можливість дублювати текст звичайним зображенням у вигляді букв - для зрячих родичів та друзів.

Друк за допомогою брайлівського принтера є не єдиним, але найдоступнішим способом створення рельєфно-графічних зображень. Шляхом поєднання рельєфних зображень з текстом, виконаним шрифтом Брайля, створюються спеціальні навчальні посібники, абетки, дитячі книги.

Принтер PIAF – сучасний тифлотехнічний прилад, який дає змогу роздруковувати рельєфні кольорові та чорно-білі зображення. Незрячі отримують можливість не тільки сприймати на слух інформацію про картину чи малюнок, але й відчувати їх на дотик. Використовується переважно для виготовлення дитячих книжок та мультимедійних навчальних матеріалів.

Тифлофлешплеєр - подає та опрацьовує оцифровані текстові матеріали у форматах за стандартами ДЕЙЗІ консорціуму. Його переваги: сумісність з іншими форматами, поєднання різних способів представлення інформаційного матеріалу, різні способи відтворення матеріалу, можливість швидко знаходити потрібний розділ, параграф, сторінку, створювати закладки, робити перехресні посилання

Формування інформаційно-освітніх ресурсів

незрячим і слабоворим користувачам бажані:

- крупношрифтові книги;
- книги, надруковані шрифтом Брайля.

фонд аудіокниг для різних вікових та освітніх категорій читачів.

запровадження та функціонування дієвої системи електронного книгокористування та обігу електронних книг через бібліотеки;

- формування та впорядкування електронних книг, каталогів, баз даних; творення та функціонування електронних бібліотек, у тому числі аудіокниг, аудіодокументів у спеціальному цифровому форматі для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією.

Під спеціальним цифровим форматом мається на увазі DAISI-формат (дейзі-формат) - формат аудіокниг, що характеризується високим ступенем стискання інформації, структурованою розміткою, зручною навігацією та, що надзвичайно важливо, - захистом від копіювання.

Тифлокоментар – це закадровий опис відеоряду, складений сценаристом і начитаний тифлокоментатором. Це цільова інформація, спеціально підготовлена для незрячих (слабкозрячих) для заміщення

(або доповнення) візуальної інформації, яку сприймає зряча людина і яка через сліпоту недоступна (або малодоступна)

Глухим і слабочуючим користувачам бажані:

- видання, які подаються у формі відеорядів жестових повідомлень, фонд художніх і документальних відеофільмів з субтитрами або жестовою мовою, фонд навчальної літератури та електронних видань з мови жестів, а також спеціальних відеовидань для навчання глухих нормованої, грамотної жестової і словесної мови. послуги з надання бібліотечних фондів у формі сканованих або оцифрованих бібліотечних матеріалів.

Звичайно ж, далеко не всі бібліотеки мають можливість такого оснащення та переобладнання. Але знати про такі речі необхідно. Сталість інклюзивних процесів у бібліотечному просторі передбачає безперервність та спадкоємність діяльності з упровадження інклюзії в інформаційній, просвітницькій та освітній діяльності, ведення системної роботи з вивчення потреб потенційних відвідувачів бібліотек на основі зворотнього зв'язку.

Слід зазначити, що сьогодні бібліотека є тим простором, де не тільки обговорюються проблеми людей з інвалідністю. Бібліотека – це простір можливостей, здійснення бажань та руйнування стереотипів!

Як бачимо, не завжди бібліотеки мають ресурси для реалізації комплексних програм упровадження інклюзії. Між тим окремі проєкти з розробки сучасних виставок, організації спеціальних просторів спілкування, проведення освітніх заходів (екскурсій, занять, зустрічей), створення сайтів, мобільних додатків та інших медіапристроїв сприяють упровадженню елементів інклюзії в бібліотечних просторах.

Бібліотеки нашої країни створюють самодіяльні театральні студії, лялькові театри, гуртки з арт-терапії, вокальні колективи та багато різних освітніх проєктів за участю особливих верст читачів.

Це дозволяє долати бар'єри доступу людей з інвалідністю та інших уразливих груп до культури, відкривати нові можливості спілкування та взаємодії в громаді, розвивати культурні інституції як простори діалогу й просвітництва.

Часто рішення дотримуватись принципів універсального дизайну, інклюзії, людиноцентриського підходу в роботі культурного закладу може бути пов'язане зі зміною цінностей і мотиваційних установок працівниць(-ків), передбачає формування спеціальних структур, навчання спеціалісток(-ів), що відповідають за інклюзивні процеси, та,

наприклад, прийняття на роботу людей з інвалідністю. Досвід упровадження практик показує, що така трансформація сприяє популяризації бібліотек, веде до підвищення обізнаності громадськості щодо діяльності бібліотек і, загалом, змінює ставлення до культури не як до чогось недосяжного, а як до простору інтеграції та єднання суспільства.

Інклюзія — це не тільки можливість людини долучитися до книжкових скарбів чи відвідати спеціалізовану екскурсію, інклюзія також вимірюється взаємозбагаченням представниця(–ка)ми різних груп та верств населення, тому досить важливою є організація екскурсій чи заходів для змішаних груп, різновікових, людей з інвалідністю та без інвалідності тощо. Важливо, щоб сучасна бібліотека надавала людям можливість спілкування не тільки з мистецтвом, літературою, але й одне з одним, ставала унікальним майданчиком, де можна отримати досвід спілкування у просторі поваги до людського розмаїття.

Окремої уваги заслуговує інформування громади про наявні послуги та інклюзивні ініціативи. Власні сайти, сторінки в соціальних мережах, мобільні додатки — ось ті інструменти, які мають розповідати про роботу бібліотеки як широкому загалу, так і окремим групам, відповідаючи основним принципам доступності, зрозумілості та логічного розташування вебконтенту та вебсервісу. Складовою таких процесів вочевидь має стати система навчання персоналу та підвищення його кваліфікації. Не секрет, що сама по собі доступність є лише однією з необхідних умов запровадження інклюзії, але не достатньою. Важливі не тільки технології, а й знання та вміння їх практично застосовувати, а також бажання це робити й не байдуже ставлення до людей. Інклюзія, доступність, права людини, права окремих груп, заснований на правах людини підхід до роботи, етикет спілкування та коректна термінологія — ось первинний перелік сфер і цінностей, які мають опанувати всі працівниці(–ки) від адміністрації до охорони в рамках стратегії запровадження інклюзії. Більш глибокі речі є вже спеціалізованими й стосуються навичок комунікації з різними групами: різна мова, доступні тексти, асистивні технології комунікації. Для організації регулярного та фахового навчання варто використовувати стратегічні партнерства з профільними громадськими організаціями.

Такий комплексний підхід до запровадження інклюзії обов'язково буде сприяти доброму іміджу інституції, призведе нових відвідувачок(–ів), розкриє потенціальних партнерів та принесе ресурси й можливості. А навколишня громада зробить великий крок від інклюзивної бібліотеки, до інклюзивного суспільства, де кожна(–ен) відчуває себе вільним і захищеним.

Корисні посилання.

Нормативні акти:

Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
Закон України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі” № 927-19 від 25.12.2015

Публікації:

Астоянц М. С., Россихина И. Г. Социальная инклюзия: попытка концептуализации и операционализации понятия [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.gsuazovr.ru/uni/nr/lzvestiya%20vyzov%2012.doc . - Назв. с экрана.

Сукиасян Э. Пока сил мало, а инициативы недостаточно / Э. Сукиасян // Библиотека. - 2007. - №7. - С. 41-43.

Кунанець Н. Е. Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів з особливими потребами. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?... - Назва з екрану.

Кунанець Н. Е. Інклюзивна освіта: рівні права — рівні можливості. Напрацювання та досвід Національного університету “Львівська політехніка” / Н. Е. Кунанець. - Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. - 56 с.

[Публічні бібліотеки для людей з обмеженими можливостями: досвід, можливості, перспективи: бібліогр. покажчик. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=6496.](http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=6496)

Літвак О. В. Подкасти: найшвидший шлях до зацікавлених. - Запоріжжя : ОУНБ ім. О. М. Горького, 2015. - 13 с.

Сільський відпочинок для неповносправних : посібник для власників агроосель та людей з інвалідністю, котрі бажають розпочати власну справу. - Львів : Ліга-Прес. - 2011. - 232 с.

Тализина Н. Н. Основные правила общения с инвалидами: материал для сотрудников библиотек. [Электронный ресурс]. - Режим

доступа: <http://vmo.rgub.ru/research/articles/talyzina2.php>. - Назв. с экрана.

Что такое безбарьерная среда. Электронный ресурс. - Режим

доступа - <http://www.anobezpregrad.ru/chto-takoe-bezbarernaja-sreda>. - Назв. с экрана

ДБН В.2.2-17: 2006 Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення. - К., 2007.

Руководство для публичных библиотек по обслуживанию молодежи (принято Конференцией РБА; XVII ежегодная сессия, 17 мая 2012 г.). [Электронный ресурс]. -

Режим доступа:<http://kurskonb.ru/our booke/invalid/dok/8.html>. - Назв. с экрана.

Кулієва Т. Долаймо бар'єри (про створення першої української дейзі-бібліотеки) // Бібліотечна планета. - 2015. - № 3. - С.14-15.

Четырнадцать приложений, которые нужны людям с инвалидностью // Без бар'єрів. - 2016. - №1-2.

Публікації:

Инклюзивный туризм: что, как и зачем? / Н.М. Борисенко-Клепач. Минск, 2017. URL: http://www.disright.org/sites/default/files/source/03.04.2017/inklyuzivnyy_turizm_ru.pdf

Етикет інвалідності: поради та побажання / Офіс щодо прав людей з інвалідністю. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fJcU8oADsrIH1ZPuBh0YE010GNHXIVtwe/view?usp=sharing> та

http://www.disright.org/sites/default/files/source/09.09.2014/etiket_invalidnosti.pdf

Стандарты создания аудиодескрипции и субтитров для глухих / Офис по правам людей с инвалидностью. URL:

http://www.disright.org/sites/default/files/source/04.01.2017/standarty_sozdaniya_audiodeskripcii_i_subtitrov_dlya_gluhih.pdf

Организация инклюзивной среды в учреждениях культуры: научно-практическое пособие для сотрудников

учреждений культуры / А. Б. Афонин, Ю. Н. Галагузова, В. В. Колесников, К.В.Чупина; Уральский государственный

педагогический университет / под научной редакцией Ю. Н. Галагузовой.

Екатеринбург-Берлин, 2019. URL: https://specialviewportal.ru/uploads/docs/docs_1.pdf

Статті:

Зіненко О. Специфіка взаємодії журналістів та громадськості у висвітленні публічних подій соціальної тематики

/ Вісник ЛНУ. Серія “Журналістика”. № 48. 2020. URL:

<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/10546>

Ясеновська М. Свобода від дискримінації та інклюзія в культурі як фактори покращення життя мешканців громад / Гурт. Інформатор. 09 липня 2020. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/61217/>

Проекти:

Громадська організація “XVII”. URL: https://www.facebook.com/pg/lviv17/about/?ref=page_internal “ІнклюзіОН Fest” <https://www.facebook.com/Inclusion.Fest>. Kharkiv

“Легке читання в Україні”. Група у Facebook. <https://www.facebook.com/groups/754006548722934>

“Універсальний дизайн”. Сайт проекту Національної асамблеї людей з інвалідністю України.

URL: <https://ud.org.ua/>

“Боротьба за права”. Сайт громадської організації “Боротьба за права”. URL: <https://ffr.org.ua/>

“Дискримінація обмежує: протидій”. Сайт. URL: <https://discrimi.net/>

ППЛ у місцевих культурних політиках.

«Підхід, заснований на правах людини, у змісті та реалізації культурних політик в Україні».

Сторінка Facebook. URL: <https://www.facebook.com/HRBAUA>

Стратегії:

Культура та креативність для порозуміння та розвитку. Стратегія Українського культурного фонду на 2019– 2021 роки / Український культурний фонд. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/12022019/Стратегія_Українського_культурного_фонду.pdf